

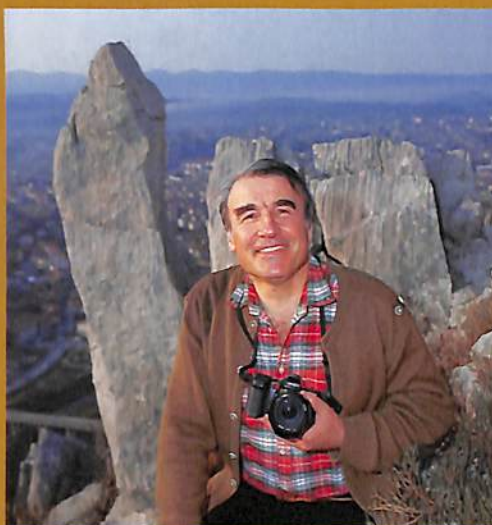

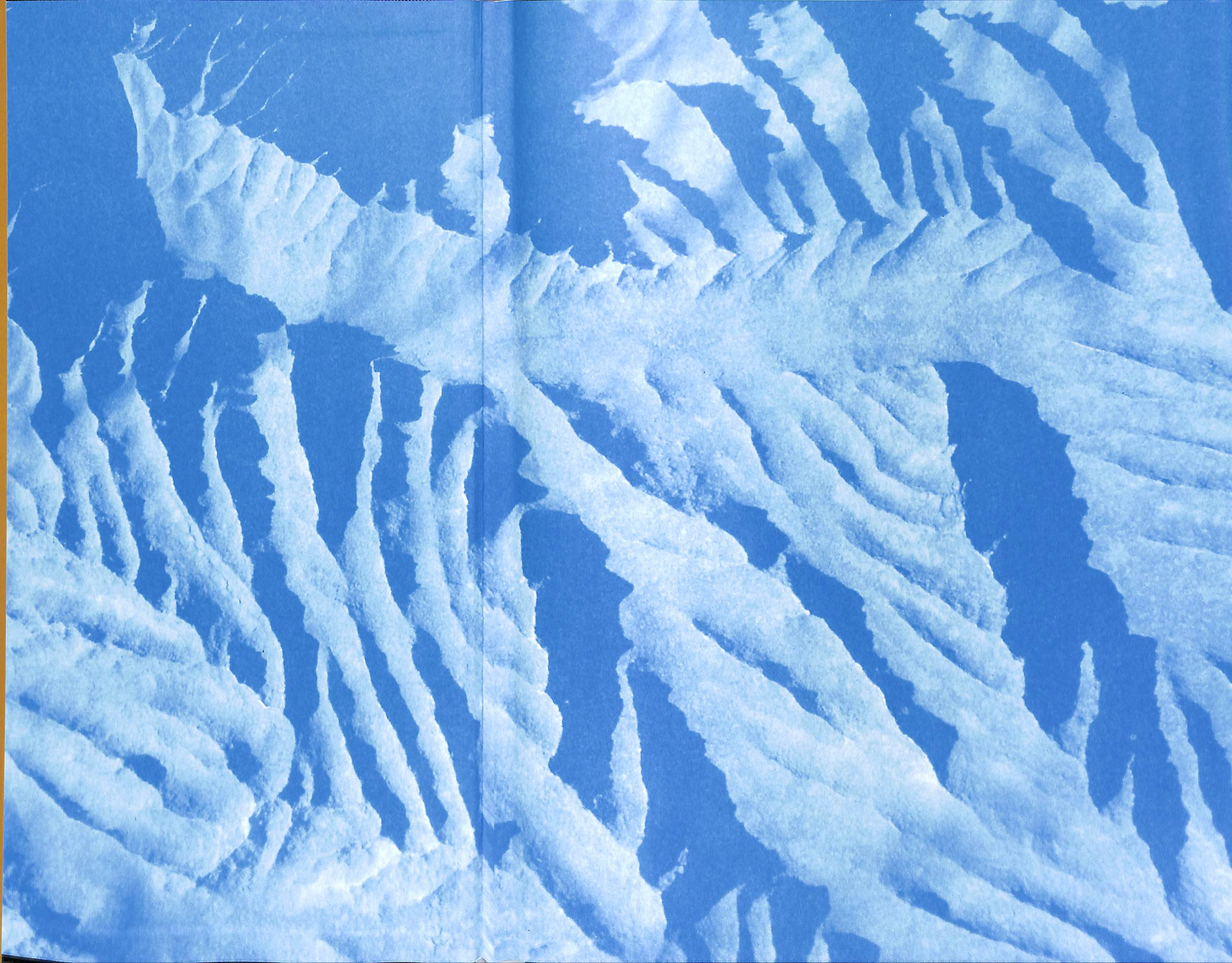
foto Jože Vehar

Rafael Podobnik, rojen leta 1942 na Straži pri Cerknem, živi v Novi Gorici.

Po poklicu je doktor stomatologije. Fotografirati je začel leta 1958 v fotografskem krožku idrijske gimnazije pod vodstvom Valija Trevna. Danes je mojster fotografije Fotografske zveze Slovenije, umetnik Mednarodne zveze za fotografsko umetnost in član Foto kino kluba Nova Gorica.

Na likovnem področju se ukvarja s črnbelo in barvno fotografijo, občasno z grafiko in fotografsko kritiko. Posebno pozornost namenja barvni fotografiji. Zagovarja avtorsko laboratorijsko delo. Fotografski dokument združuje z osebno izpovedjo.

Pripravil je 51 samostojnih razstav. Sodeloval je na 223 domačih in 59 mednarodnih fotografskih razstavah ter prejel 104 priznanja. Važnejši ciklusi so: *Zapuščene domačije*, *Povožene živali*, *Utrinki na veliki čas*, *Med Alpami in Jadranom*, *Les*, *Naplavine*, *Barve* in *Tretja moč*. Fotografije objavlja v časopisih, revijah in knjigah. Leta 1989 je izdal fotomonografijo *Osojna Primorska*. Enega izmed vrhuncev fotografskega ustvarjanja je dosegel z opremo knjig *Skrivnost in svetost kamna* in *Sveta gora*.

SVETA GORA PRI GORICI

Fotografije: Rafael Podobnik

Besedilo: Irena Bratina Zuljan

Umetnostno-zgodovinska ocena *Nova cerkev na Sveti gori*: Nace Šumi

Oblikovanje in oprema: Ivan Nemec

Besedila k slikam so povzeta po: 1. str. — Štefan Tonkli: *V dolinah mrak*; 10.-11., 46. in 79. str. — Ljubka Šorli: *Sveta gora*; 47., 48., 57. in 82.-83. str. — Saša Martelanc: *Veter iz ljubih daljav*; 49. str. — iz *Svetogorske Kraljice št. 7*, 1. 10. 1938; 50. in 62. str. — Ivan Pregelj: *Zdrava Marija, Goriška*; 54. str. — Joža Lovrenčič: *Roža Marija*; 55. str. — Ljubka Šorli: *Na Sveti gori pomlad se mudi*; 56. str. — Alojz Gradnik: *Svetogorski Mariji*; 58. str. — *Jesensko naročilo*; 59. str. — Venčeslav Bele: *Svetogorska Mati mila*; 67. str. — p. Pavel Krajnik: *priložnostni zapis*; 70.-75. str. — p. Matej Papež: *priložnostni zapis*; 78. str. — s. Krista Povirk: *Skalniške zvezde*; 80. str. — Jurij Rosa; 81., 86.-91. str. — Alojzij Res: *Ob Soči. Vtisi in občutja iz mojega dnevnika.*; 94.-99. str. — Rafael Podobnik: *priložnostni zapis*; 102.-107. str. — p. France Ačko: *Na goro srce si želi*; 112. str. — Miroslav Brumat: *Romarjevo slovo*.

Pri zbiranju zgodovinskih virov sta sodelovala: Vlasta Tul in Jurij Rosa

Zahvaljujemo se fotografu Arturju Mariju iz *L'Osservatore Romano*, ki nam je ljubeznivo odstopil fotografijo na 9. strani.

Posebej se zahvaljujemo za sodelovanje Vinku Paljku, Branku Lušini, Marijanu Breclju, Jožetu Veharju, Oskarju Simčiču, Leopoldu Verbovšku ter svetogorskim patrom in bratom frančiškanom

Izdajo monografije sta podprli Skupščina občine Nova Gorica in Zavarovalnica Triglav d. d., Ljubljana, Območna enota N. Gorica.

Izdalo in založilo: JUTRO d.o.o.

Za založbo: Stane Kodrič in Radivoj Humar

© Radivoj Humar in Stane Kodrič

Tisk: Tiskarna Delo, Ljubljana

Sveta gora 1993

CIP — Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

248.153(497.12 Sveta Gora pri Gorici)

SVETA Gora pri Gorici / (fotografije Rafael Podobnik ; besedilo Irena Bratina Zuljan ; umetnostno-zgodovinska ocena Nace Šumi). - (Ljubljana ; Nova Gorica) : Jutro, 1993

ISBN 961-6006-02-9

1. Podobnik, Rafael 2. Bratina-Zuljan, Irena - I. Zuljan, Irena Bratina- glej Bratina- Zuljan, Irena 34675968

Sveta gora pri gorici

O, Sveta Gora!
V dolinah mrak, tema polzi
na Gori svetla luč gori.

(← ←)

Bazilika Sveta Gora

(←)

Barvni okni:
Sv. Klara Asiška
Vnebovzeta
(←)

Uvodna beseda

Sveta Gora je glavna božja pot v koprski škofiji. Leta 1989 smo praznovali že 450 let, odkar se je Marija prikazala na tem kraju, kakor pravi ustno in zapisano izročilo.

Z jubilejnim letom smo hoteli Sveto Goro ponovno bolj ovrednotiti v našem verskem, kulturnem in narodnem življenju.

V tem letu in pozneje so Primorci, drugi Slovenci doma in po svetu ter sosedje preko meje in iz Furlanije spet začeli bolj množično romati na ta kraj milosti.

Geslo vseh praznovanj in romanj na Sveto Goro je Marijino naročilo pastirici Urški: »Povej ljudstvu, naj mi tukaj zida hišo in me prosi milosti!« To naročilo vključuje troje: graditi živo Cerkev danes in tukaj, vzdrževati cerkev v gmotnem oziru in se povezovati z Bogom in Marijo v zaupni molitvi.

Za sklepno jubilejno slovesnost 8. oktobra 1989 je papež Janez Pavel II. poslal posebno brzojavko, v kateri pravi tudi tole: »Sveta Gora ima svojevrsten pomen zaradi svoje zgodovine in položaja ob meji med dvema narodoma kot podoba in živ spomin na vrednote miru in bratstva. Vse, ki prihajajo na ta častljivi kraj molitve, naj utrjujejo vezi ljubezni in prijateljstva, kot je želel Kristus za tiste, ki so bratje v isti veri in v istem Gospodovem telesu.«

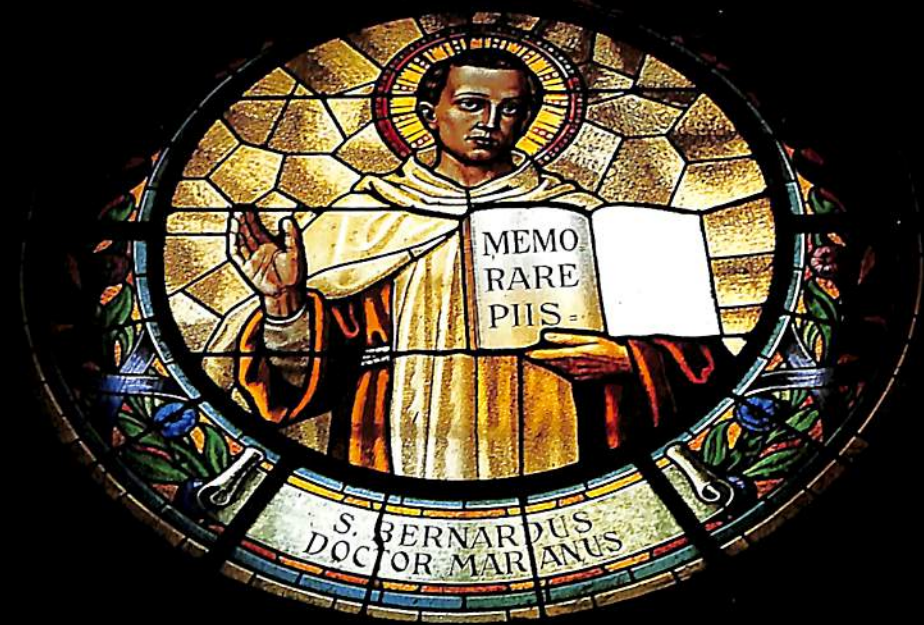
Ko je papež Janez Pavel II. letos 2. maja obiskal Gorico, je v goriški stolnici molil rožni venec pred milostno podobo s Svete Gore. Tudi to je povedano in prikazano v pričujoči knjigi.

V jubilejnem svetogorskem letu in potem so izšle o Sveti Gori različne publikacije, pesmarice, video kasete ter drugi zapisi v naših verskih in svetnih časopisih. Pričujoča knjiga v sliki in besedi je nov prispevek k pomenu Svete Gore za nas in za naš čas. Bog daj, da bi pripomogla k temu, da bo Sveta Gora za sedanjost in prihodnost kraj molitve in miru, medsebojnega spoštovanja in razumevanja, kraj sprave, dobrote in ljubezni.

Vsem, ki so knjigo pripravljali in pri njej sodelovali, izrekam prisrčno zahvalo.

Koper, na praznik Vseh svetnikov, 1. novembra 1992

Metod Pirih, koprski škof

Barvni okni:
Sv. Bernard
Brezmadežna
(←)

Sobota, 2. maja 1992
Počastitev milostne podobe Svetogor-
ske Matere Božje, ki je bila za to prilož-
nost »v gosteh« v goriški stolnici.

Tam v samoti na Gori,
v bližini nebeških višin,
v dolini Soča lepa kot nevesta...

(→)

Barvno okno:
Frančiškanski grb
(←)

»O, Sveta gora! Veliko gora sem že oblezel. Bolj so strme, bolj so kamenite, pa so prijetne. Tebi pa niso po krivici stari ljudje vzdali, da si Skalnica. Pusta si kakor Kras. Pa mi v glavo noče, kako je Mati Marija prav tebe izbrala, kako si hotela prav na vrh tega najbolj vsakdanjega hriba v moji goriški deželici svojo hišo. Ali si sirotno Uršulo Ferligojevo tako ljubila? Ljubila si jo. V Urški si pa ljubila še vse druge nas. Zato, menim, zato si hotela biti prav na Sveti gori, kjer je prav od tu kakor iz srede v krogu odprt pogled na vse štiri vetrove našega sveta: na Tolmince, Čepovance in Trnovce, na Brda in Vrhovlje, na Pevmo in Sovodnje, na Kras do Železnih vrat, do Štjaka in Tabra, na Vipavsko dolino mimo Čavna do Hrušice in še do morja in Benetk...«

Ivan Pregelj, Božje poti

Pojdimo na Sveto Goro! Podajmo se na to goro. Zakaj prav to goro? Na njej ni nič posebnega, nič nenavadnega, čudovito lepega. Pa vendar. Odkar je na tej gori Marijino svetišče, je postala lepa, presenetljiva, čudovita. Najprej je bilo temu hribu ime Skalnica. Ime lepo pove, kakšna je njena osnovna značilnost. Kamen, skala. Pa se je to ime umaknilo drugemu. Gora je postala Sveta in ime je ostalo, odkar je na tej gori romarska pot.

Sveta Gora zemljepisno leži na stičišču ozke in slikovite Soške doline na severu in rodovitne Goriške ravnine na jugu. Prav Sveta Gora ima med okoliškimi hribi najizrazitejšo lego. Strmo (681 m) se dviga nad strugo Soče. Pod svetogorsko pobočje na severu se naslanja višje ležeča Grgarska dolina.

Sveta Gora je apnenčasta. To pogojuje njeno vodo. Ni je, nobenih izvirkov. Vegetacija je tako ubožna, sprva je mediteranska, pa se proti vrhu izgublja. Včasih so ljudje na njenih obronkih kmetovali, ostanki zemljišč so še vidni v terasah in košenicah, kasneje je opuščena zemljišča zaraslo redko grmičevje. Dokaj visoka višinska razlika med vznožjem in vrhom kaže na mejnost pokrajine. Ljudem v dolini pod goro se velikokrat nudijo čudoviti naravni prizori. Ko se po slabem vremenu zopet pokaže sonce in dolina blesti v tisočeri kapljicah, na Sveti Gori zagledajo sneg. Kot bi tam gori bilo vse drugače kot spodaj.

Sveta Gora leži na slovenskih tleh, je Slovencem ena pomembnejših božjih poti, toda za svojo jo imata še dva naroda: furlanski in italijanski. Tudi oni velikokrat pridejo obiskat svetogorsko božjo pot, njihova je, skozi vso zgodovino. Res pa je, da so danes nanjo najbolj navezani prav Primorci. Svetogorsko svetišče cerkveno-upravno namreč spada pod koprsko škofijo.

Skozi stoletja so si ljudje utirali pot do Svete Gore. Ne po ravnih, lepih cestah, pač pa po vseh obronkih, zdaj gor, zdaj dol, zdaj v skupini, pa spet posamič, poleti, toda tudi pozimi. Gora je vedno vabila. Najlažja in najobičajnejša pot je vodila od Solkana, mimo 339 m visokega prelaza Prevalo. Tu je križišče. Ena pot vodi proti Trnovemu in Lokvam, druga vodi proti Grgarju, skrajno leva, močno zavita pot pa vodi na Sveto Goro, prav do vrha.

Danes je ta cesta, dolga približno 3 km, lepo asfaltirana in je do vrha z avtom ali z avtobusom lahko priti. Ob cesti so leta 1991, ob 40-letnici zadnje vrnitve svetogorske podobe iz begunstva, postavili štirinajst križev iz surovega, grobo obdelanega lesa, ki predstavljajo štirinajst postaj križevega pota. Ob njih se romarji lahko ustavijo, molijo, razmišljajo. Za sodobni svet so te postaje dragocen čas miru in notranje poglobitve. Križi pomenijo tudi vrnitev v preteklost, kajti ob poti so včasih stale kapelice, kamor so ljudje postavljali križe in križce, ki so si jih iz suhih vej in vejic izdelali spotoma. V kapelice so s križi polagali svoje bolečine, trpljenje, pa tudi veselje in radost.

Romarji, romarji starih navad, ki se vsaj s Prevala na goro odpravijo peš, veliko raje izbirajo bližnjice in ne glavno cesto. Prevečkrat bi se morali umikati avtomobilom in to bi motilo njihovo zbranost in stik z naravo. Pot je krajša in na naravnih, neasfaltiranih tleh si noga odpočije.

Ob poti večkrat opazimo velike luknje – kaverne, znamenja prve svetovne vojne, ki se je tako boleče zarisala v svetogorsko zgodovino. Pravzaprav je ves hrib preluknjan. Danes je po delu teh kavern urejena spominska pot. V preteklosti so ljudje ubirali tudi drugačna pota. Pot je bila odvisna od smeri, iz katere je romar prihajal. Na primer čez Čaven iz Vipavske doline, po tolminskih hribih s soške strani. Povsod nas na te davne poti, včasih še danes po njih hodijo skupine mladih, spominjajo znamenja. Ljudje so jih včasih postavljali v različne namene. Marsikatero na Primorskem ima preprosto naslikano ali posneto sliko svetogorske Matere Božje. O pomenu teh znamenj bomo še enkrat spregovorili v poglavju o svetogorski podobi in njeni ikonografiji.

Barvno okno:
Frančišek Asiški
(←)

Tudi danes, morda danes spet, ko hoče človek zbežati iz vsakdanjosti, se ljudje zopet podajajo na stare, utečene poti, se spomnijo starih romarskih običajev, se posvetijo svoji notranjosti, začutijo verske, božje in človeške korenine. Vse naše življenje je romanje. Nam je zato svetogorska Mati tako blizu? Kot bi šli domov, tja v njeno naročje...

Čisto pod vrhom hriba se stranske stezice združijo z glavno cesto. Na tem križišču romar lahko izbere strme kamnite stopnice, ki ga bodo pripeljale na vzhodni del vrha gore. Na tej poti bo najprej zagledal svetogorsko pokopališče. Tam so pokopani patri in drugi, ki so svoje življenje in delo posvetili temu svetišču. Malo naprej je zapuščen romarski dom. Dolga leta romarji zbirajo denar za njegovo obnovo. Zdaj ga popravljajo.

In nazadnje zagledamo cerkev. Postavljena je na najvišje mesto gore. Cerkev je res velika. Dolga je 72 metrov, široka 22. Zvonik je visok kar 50 metrov. Poleg cerkve se razprostira samostanska stavba, pod njo so obdelane terase z vrtovi in s sadovnjakom. Pred cerkvijo je lep park z razglednimi točkami, do njega pa vodijo z dveh strani kamnite stopnice. Pod stopnicami je parkirišče in kompleks stavb, v katerih je danes restavracija. Na severni strani tega kompleksa oziroma na desni strani tik pod vrhom, če prihajamo po glavni cesti, so pred nekaj leti uredili stalno razstavo in spominsko zbirko o prvi svetovni vojni na teh tleh. Res, primerno je to mesto. Prav v prvi vojni je svetogorsko svetišče preživljalo svoje najtežje dni, bilo je v samem srcu soške fronte. Cerkev so zadele granate in jo porušile do tal, ne samo svetišča in primorske duše, zadeli in uničili so tudi enega najlepših renesančno-baročnih spomenikov v Sloveniji. Zbirka o Soški fronti je namenjena ohranjanju zgodovinskega spomina.

Na sosednjem vzhodnejšem vrhu so Italijani postavili spomenik padlim vojakom v prvi svetovni vojni. Spomenik je porušen. Na vojne žrtve v prvi vojni pa še vedno spominja mavzolej na vzpetini Vodice, ki leži severo-zahodno od Svete Gore.

Na vrhu smo. Če vam uspe naleteti na dan po nevihti ali pa na kakšen posebno jasen zimski dan, se vam z vrha Svete Gore ponuja čudovit razgled. Spomnimo se avstrijskega raziskovalca božjih poti Alfreda Hoppeja, ki je govoril o čudoviti legi Svete Gore, ali pa Miroslava Brumata, ki je v knjigi Na Sveto Goro takole zapisal:

»Kar se krasne lege tiče, je Sveta Gora najlepša božja pot daleč, daleč naokoli. Proti jugu in jugozapadu se razprostira in čudovito svetlika Jadransko morje. Z daljnogledom opaziš na njem parobrode in jadrnice, ki se zibljejo od Tržaškega zaliva tja do Benetk. Oko te pelje do istrske obale. Bliže gledaš pred seboj ostre poteze kraških gora. Prav pred teboj leži solčna Gorica v lepi in rodovitni goriški ravnini, posuti z lepimi vasmimi. Bolj proti zapadu pozdravljajo Sveto Goro s tratami in sadnim drevjem ovenčana Brda. Lepih briških vasic se ne moreš nagledati. Tako ljubke in mile so, kakor bi jih angelci igranje postavili in lepo razvrstili po holmcih, gričkih in goricah. Za našimi Brdi vidiš Videm, južno od Brd pa Furlansko ravan do mogočnega samotarja, oglejskega stolpa, skrivnostne priče dolgih stoletij. Na severu in severozahodu se dviga visoko v zrak mogočni sklad julijskih in karniških planin s Triglavom, Krnom, Kaninom, Rombonom in drugimi. Ob jasnem vremenu se vidijo tudi tirolske gore, zlasti Dolomiti. Od vzhoda pogledujejo na Sveto Goro gozdovi idrijskih in trnovskih vrhov. Na jugovzhodu vidiš tudi vsaj nekoliko lepote Vipavske doline, ki jo zakriva hrib Sv. Gabrijela.«

Tako je, kadar si na vrhu in gledaš naokoli. Toda tudi ko si še zelo daleč od Svete Gore, jo, v vsej njeni veličini, vidiš tudi od spodaj. Njena mogočna stavba, njen visok zvonik spominjata domačega človeka, da je doma. Čeprav je daleč, je tu. Ko se Goričan vrača s poti, iz katerekoli smeri, ga pozdravlja. Tako skrivnostno. Kot domov hodijo k tebi, svetogorska Mati!

Ta izpostavljena lega vabi k sebi divje naravne sile in če kam, na Sveto Goro gotovo udari strela. Kot bi nebo pošiljalo svoja čudežna sporočila svoji nebeški Kraljici. Včasih se nebo zblači in megla pokrije goro. Skrije se našim očem, tako kot je skrito našim očem vse, kar je res vredno, kar je res bistveno, smiselno. Včasih megla pokrije dolino, gora pa se koplje v soncu. Včasih se zahajajoče sonce spogleduje z okni svetogorske bazilike in meče na dolino ostre, usmerjene svetlobne pramene. Pred nekaj leti so baziliko osvetlili tudi od zunaj. V lepih nočeh, ko tema oblije goro, osvetljena bazilika plava, kakor da ne bi več pripadala zemlji in vsemu, kar je zemeljskega, ampak samo še nebu in njegovim širjavam.

Če še nikoli niste videli Svete Gore in njene bazilike, pridite!

Prišli smo na goro, k baziliki. Vemo, kako dolgo tradicijo ima to romarsko svetišče, misel nas kar nese v preteklost. Kako se je začelo? Kdaj?

Bila so prva desetletja 16. stoletja. Bil je to velik čas. Čas velikih sprememb. Človek je

Barvno okno:
Sv. Bonaventura
(←)

osrednje svetišče, kraj, in ne podoba. Pa je le podoba tista, ki je prešla zgodovino in edina ostala simbol tega svetišča ves čas.

Milostna podoba Matere Božje je bila najprej naslikana z oljnimi barvami na les. Visoka je 73,5 cm, široka je 1 m. Figura, ki zavzema središčno mesto, je Marija z otrokom v naročju. Njej na levi in desni strani stojita dva svetnika. Na desni je prerok Izaija, na levi pa Kristusov predhodnik in napovedovalec Janez Krstnik. V ozadju podobe so vidni obrisi hribov, kar potrjuje višinski svet svetogorskega svetišča. Kasneje so likoma Marije in Deteta Jezusa dodali zlati kroni. To se je zgodilo leta 1717 z zelo množičnim in slavnostnim dogodkom, z obredom kronanja, ki je potekalo v Gorici v prisotnosti kakih 30.000 ljudi. Obred je opravil takratni pičenski škof Jurij Frančišek Ksaverij Marotti. Marija na podobi nagiba glavo k Detetu, podoba preroka Izaije ima svetniški sij, glavo ima pokrito z rdečim pokrivalom, v rokah drži knjigo. Njegov pogled je usmerjen k Jezusu Odrešeniku. Janez Krstnik je zazrt stran od središča, v desno, z levico pa kaže proti Detetu, z isto roko podpira palico, okoli nje se ovija trak z napisom »Ecce, Agnus Dei« (Glejte, Jagnje Božje). Tudi Janezovo glavo ovija avreola. Janez Krstnik je oblečen v kameljo kožo in pokrit z ogrinjalom po tradicionalni šegi. Razlagalci podobe si niso bili edini, kdo v resnici je svetnik na Marijini levici. O njem so se pojavile različne razlage. Ob 400-letnici je Ivan Kenda, veliki poznavalec in ljubitelj Svete Gore, v drobni knjižici z naslovom Podoba Matere Božje na Sveti Gori pri Gorici precej natančno razložil, zakaj je svetnik na levi prav Izaija in ne kdo drug. Sklicuje se na različna upodabljanja tega svetnika na drugih podobah, na njegov položaj na sliki (na Marijini desnici), na časovna razmerja, katerim pripadajo naslikani liki (Kristusovi sodobniki). Nekateri so namreč trdili, da bi svetnik na levi lahko bil sveti Joahim, Marijin oče, drugi, da je morda sveti Hieronim, ki je bil običajno slikan s knjigo v roki. Sveti Hieronim je prvi prevajalec svetega pisma v latinščino (vulgata). Toda sveti Hieronim je živel veliko kasneje, kar tristo let po Kristusovem rojstvu. Prav je, da verjamemo Ivanu Kendi, saj je v ospredje postavljaj simbolni pomen naslikanih oseb, manj pa umetniškega, čeprav tudi slednjega ni zanemaril. Potrudil se je pridobiti tudi strokovno mnenje, za katerega se sam ni čutil poklicanega dajati. Pisno mnenje je podala gospa Eva Tea, profesorica umetnostne zgodovine na akademiji Brera v Milanu. Ta potrjuje domnevo, da gre za pristno delo iz 16. stoletja. Podoben spor kot o svetniku na levici se je razvnel okrog temnega ozadja tik za Marijino figuro. Je podolžni del ozadja stranica križa, naslikane figure naj bi tako kompozicijsko pomenile prečno stranico? Ali je samo leseno naslonjalo Marijinega prestola? Zdaj spora ni več. Za Marijo je razgrnjena za beneško renesančno slikarstvo značilna preproga.

Poglejmo, kako je svetogorska podoba živela skozi čas.

Zgodovina Marijine podobe je odsev zgodovine svetišča in zgodovine prostora, s katerim je povezana. Tu se že od zgodnjega srednjega veka mešajo, stikajo in živijo druga ob drugi vsaj tri različne kulture. Kulture, ki so nosilne za večino evropskih narodov. Gre za slovansko, germansko in romansko kulturo. Na takem stičišču mnogih interesov je zgodovina lahko le burna. In taka je tudi bila. Toda le na takem prostoru se ljudje lahko naučijo strpnosti, se prilagodijo različnosti, razumejo drug drugega. Na takem kraju lahko zraste pravo prijateljstvo, ki ga različnost kulture, jezikovna različnost pač ne moreta motiti. In svetogorska podoba je skozi stoletja prenašala vso bolečino tega prostora, toda tudi vse njegovo veselje.

Ko je bila cerkev 1544. posvečena, je za to priložnost tedanji oglejski patriarh Marino Grimani podaril novemu svetišču sliko. Avtor naj bi bil beneški slikar Palma Starejši. Če je to res, so poskušali dokazati šele po drugi vojni, ko se je slika znašla v Rimu, v Vatikanskih muzejih, kjer so jo strokovnjaki, poškodovano in deloma že kar uničeno, restavrirali. Možna avtorja bi lahko bila tudi Girolamo da Santa Croce ali pa neki pozni posnemovalec Giovannija Bellinija. Najverjetnejša je le prva trditev. Je pa v Rimu bila ponovno dokazana pristnost slike.

Prvi podatek o Marijini podobi srečamo že leta 1764 v Pasconijevi knjigi »Historia ecclesiae et conventus Montis Sancti divae Virginis gratiarum etc...«, kjer je omenjeno dejstvo, da je škof Grimani darovalec te slike. Leta 1843 je izšla tudi prva slovenska tiskana knjiga o Sveti Gori (Kratka povest od boshie poti na Sveti Gori nad Solkanam blisu Gorize. Videm 1843). V njej še v stari slovenski pisavi bohoričici beremo: »Ta slava, ktera se je okolj in okolj rashirila, je genila Kardinala Marka Grimani Portuanskiga shkofa Patriarka od Akvileja, de je leta 1544. nek predragi dar na S. Goro poslal, namrezh eno lepo malano, podobo prezhiste Divize Marije, ko svojiga boshjiga Sinka v'narozhju dershi, in na svoji desni strani S. Joakima (k'je bil Marijin ozhe) in na levi S. Janesa Kerstnika ima. To je tista

Barvno okno:
Sv. Elizabeta Ogrska
(←)

poudariti velja, da je na Primorskem to bila v teh letih edina ali pa ena redkih publikacij v slovenskem jeziku. Kolikšen je njen pomen, če vemo, da je bila slovenska govorica prepovedana celo pri pridigi in pri cerkvenem petju? V zadnji številki so morali povedati, da je praznovanj konec in da tako ni več razloga, da bi mesečnik izhajal. V obeh letnikih Svetogorske Kraljice je bila objavljena vrsta pesmi. Imen pesnikov je več: Venceslav Bele, Miroslav Brumat, Andrej Pavlica, Ivan Tul, Štefan Tonkli, Slavka Zorova, Domen, Elizabeta Kremžar, Ljubka Šorli in še kdo. Večina pesmi je klic Mariji na pomoč, izraz osebne in narodove stiske.

Ista imena in še veliko drugih so se pojavila tudi v zbirki uglasbenih svetogorskih pesmi, ki so izšle leta 1989 ob 450-letnici svetišča. Za svetogorsko Marijo velja, da nobena druga na Slovenskem nima toliko pesmi. Napisane so za štiriglasni mešani zbor, za triglasni ženski zbor, za štiriglasni moški zbor in za ljudsko petje. Res je, da se jih ne poje veliko. Med Primorci je gotovo najbolj uveljavljena »Svetogorska Mati mila«, ki jo je uglasbil znani primorski skladatelj Vinko Vodopivec.

Vrnimo se k literaturi. Tudi po drugi svetovni vojni literarno ustvarjanje ni zamrlo. Le da so se skupna doživljanja začela umikati doživljanju posameznika-umetnika. Pesem ali pripovedna proza postaneta izrazito lirski. Taka sta zapisa tržaških Slovencev Saše Martelanca »Ego autem steti in monte sicut prius« in Alojza Rebule »Kraška Marija«, priložnostno besedilo ob 450-letnici.

Prisluhnimo Saši Martelancu in njegovi izpovedi:

»Pročelje mogočne cerkve na Sveti Gori sprejema žarke zahajajočega sonca kot vdan pozdrav. Daleč spodaj je Soča tako neobgljena, da se resno sprašuješ, če je ni mogoče kdo ustavil. Solkanski most je igrača, a tudi igrača je veličastna, če s tako mavričasto slokim lokom pozdravlja vode, ki so kako uro prej še tekle mimo Vrsna. Tišina je tako ubrana, da kar kliče čez prag. Prišel sem se zahvalit...«

Ali pa prisluhnimo Alojzu Rebuli, besedam, ki jih je v imenu Kraševcev podaril svetogorski Mariji za kronanco, največji svetogorski praznik. Pisatelj takole ogovarja Marijo:

»In videla si človeka v tej pokrajini, kmetiča pri Svetem, kamnarja v Nabrežini, ribiča v Križu, pastirja na Pivškem. A videla si tudi, kar se je imelo skozi stoletja zgrniti na ta prostor in ga napojiti z bridkostjo. Videla si kuge in vpade, videla si veliko vojno, ki je nastlala celo Skalnico, tvoj sveti hrib, s tisoči trupel padlih Slovencev in Italijanov, Bosancev in Poljakov, Čehov in Madžarov. In po pol stoletja si videla še drugo krvavenje, po prvi goriški fronti še drugo, v bliskanju hitlerjevskih tankov in drdranju strojnic. In potem si videla žalost, ki je legla na ta izmučeni Kras, v odmiranju vasi in tlačenju duhov. In danes vidiš porabniško epidemijo, ki tukaj pustoši duše kakor povsod, v malikovanju materije in čedalje hujšem občutku praznine in nesmisla.

O Mati, mati Njega, ki nam je prinesel polnost in smisel, navdušujočo vizijo onkraj same smrti, ozri se tudi zdaj, ob svojem jubileju, na naš Kras. Vseh 400 let je, kakor celo Primorje, romal k tebi na tvojo goro iskat pomoči v stiski in tolažbe v žalosti.«

Na koncu velja omeniti še tri besedila, ki so izrecno namenjena Sveti Gori. Prvo je povest Zore Piščanc »Pastirica Urška«. To je zgodba o njenem življenju in o začetku svetogorskega svetišča. Drugo so šmarnice patra Martina Perca, ki so izšle 1967. leta ob 250-letnici kronanja svetogorske podobe. Ob 450-letnici svetogorskega svetišča je nove šmarnice napisal tudi Pavel Krajnik. Za jubilejno leto je napisal 31 besedil, za vsak majski dan po eno. Pisatelj je z vso svojo ljubeznijo in žarom popisal svetogorsko zgodovino in vanjo vpletel tudi izhodišča, ki jih to svetišče lahko daje za življenje sodobnemu kristjanu.

Vso to pisano množico besedil je težko opredeliti z nekaj besedami. Razlikujejo se med seboj po svoji literarni vrednosti, sporočilih, po nastanku, po vzrokih za nastanek, po namenu. Jasno pa vendarle je, da je Sveta Gora živela in še živi v zavesti slovenskega človeka, da je nanjo čustveno, religiozno ali pa nacionalno navezan. In to so razlogi, ki so navdihovali zlasti Primorce, da so Sveto Goro upodabljali tudi v besedni umetnosti.

K umetnosti, ki jo navdihujeta svetogorska podoba in svetišče, prav gotovo sodita še dve dejavnosti, ki povezujeta versko in romarsko vzdusje z estetskimi občutki. Tu imamo v mislih ljudsko in zborovsko petje, povezano z igranjem na orgle, in zvonjenje zvonov, ki ga slišimo daleč naokrog. Obe dejavnosti sta del verskih obredov, ki pa prav gotovo imata tudi umetnostni pomen. Pogovarjali smo se s bratom Rudolfom Rudežem, ki je organist v svetogorski baziliki že dolga, dolga leta. Naravno je, da se ob mašnih obredih na Sveti Gori največkrat pojejo Marijine pesmi. Romarji kar poprimejo, ko se s kora oglasijo orgle. Tako petje je najbolj pristno, iz srca. Kadar na Sveto Goro pridejo organizirane skupine, na

Barvno okno:
Oznanjenje
(←)

zaradi splošnega duhovnega ozračja. Ljudje hodijo na Sveto Goro s svojimi družinami ali kot posamezniki. Primorske župnije organizirajo tudi župnijska romanja, ki so povezana s posameznimi Marijinimi prazniki: veliki in mali šmaren, kronanca, rožnovenska in druge. Povprašali smo duhovnike, ki delujejo na Primorskem in so na svetogorsko svetišče še posebej navezani, kako doživljajo svetogorsko romarsko pot. Kot dušni pastirji in kot posamezniki. Poglejmo, kaj mislijo.

Vinko Paljk, župnik v Solkanu

Solkanska župnija se v svoji zgodovini lahko ponaša z marsičem, toda tisto, kar je najlepše, najbolj vredno, najbolj čisto, je Sveta Gora, ki je na ozemlju te župnije. Je posebno veselje, prava milost živeti v naši župniji. Živeti v naši župniji: od vsepovsod lahko uzreš Sveto Goro. Mnogi domovi so tako zgrajeni, da se izpred hiše ali skozi okno vidi Sveto Goro. Kar Drugi vatikanski koncil priporoča, namreč naj verniki »svoje oči dvigajo k Mariji«, je v naši župniji nekaj naravnega. Živeti sredi raznovrstnih dogajanj tega sveta z »dvignjenimi očmi« v svetlo, varno in trdno točko, je posebna sreča in milost. Kolikokrat nimamo časa za daljši pogovor s svojo Materjo, za bežen a zaupen pogled, ki je poln vere, ljubezni in vdanosti, pa je vedno čas.

Sveta Gora je to, kar je, zaradi posebne Marijine navzočnosti. Marija neločljivo spada h Kristusovi skrivnosti in že od začetka spada tudi k skrivnosti Cerkve. Marija je navzoča med nami tudi preko božjih poti, ki so njej posvečene. Vsak narod, vsaka škofija ima osrednjo božjo pot. Za nas Primorce je to Sveta gora. V preteklosti in danes.

Pred letom 2000 doživljamo izreden zgodovinski preobrat, ki je preobrat posameznikov in celih narodov. To se dogaja tudi z Marijino pomočjo: »Pomagaj ljudstvu, ki je padlo, pa želi vstati«.

Tudi tisti, ki na Sveti Gori iščejo predvsem duševno sprostitev, bodo – če bodo res iskanci prave resnice – prej ali slej odkrili skrivnost Marijine materinske ljubezni, ki vabi k tistemu, ki je edini človekov Odrešenik.

Ivan Gregorc, župnik v Grgarju

Sveta Gora je osrečujoč in vesel kraj. Tam gori človek ne more biti slabe volje. Vse težave na neki način izgubljajo svojo težo. To je kraj Marijine prisotnosti med ljudmi. In naša župnija je tudi zgodovinsko vezana na ta kraj. Urška je bila grgarska deklica. Svojim vernikom želim posredovati njeno preprostost, dojemljivost za duhovne stvari, njeno vero.

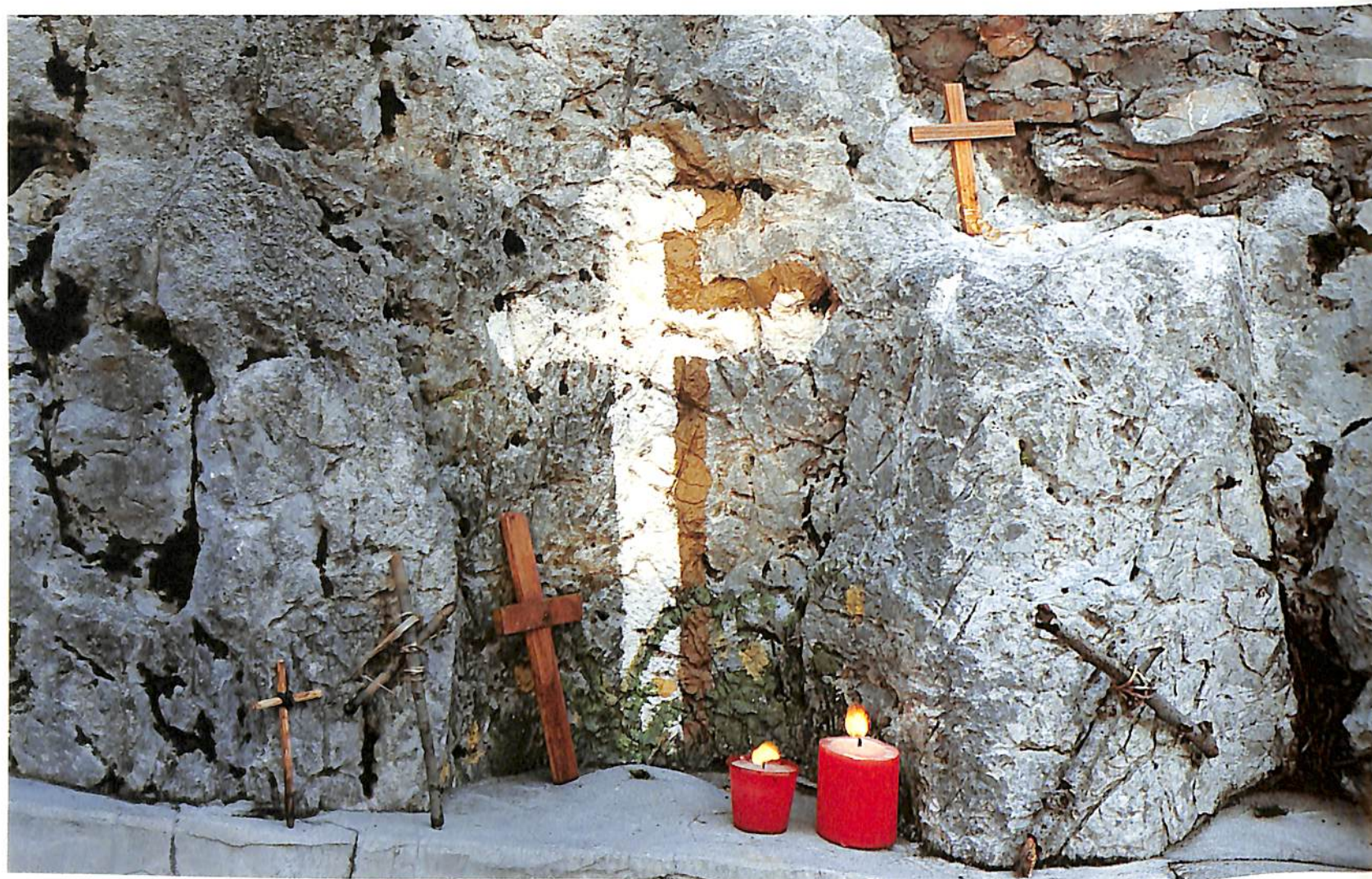
Pater Pavel Krajnik, Sveta Gora

Ko sem se 31. 8. 1971 selil na Sveto Goro, sem ob njenem vznožju vzkliknil: »Zdaj se peljem v nebesa!« Moj spremljevalec, dotedanji gvardijan samostana in upravitelj cerkve na Sveti Gori, mi je odvrnil: »Ne! V vice!« Hotel mi je povedati, da življenje na Sveti Gori ne bo brez trpljenja. Bil sem prevelik optimist, da bo na svetem kraju vse lepo in lahko.

Kadar poslušam in berem, da je božja pot na Sveti Gori nastala samo iz prazne človeške domišljije, si mislim, da je lahko tako govoriti, kadar človeku ni nič hudega. Če bi pa tak vseved poskusil skrajno stisko, bi spoznal ta krik po rešitvi. Šele takrat se zaveda, da mu je življenje podarjeno. Tudi danes, ne samo v preteklosti, so take stiske in so v njih posamezniki in tudi celi narodi. Kolikim je življenje strto! Širi se splošno nezaupanje. Ljudje so razočarani nad vsem. Življenje jim postaja prazno in brez vrednosti. Rešitev je le v spoštovanju trpljenja.

Vera brez del je mrtva. Pokazati se mora v življenju. Potem je življenje priprava na večnost. Pomenljivi sveti kraji, kjer človek laže doživlja božjo bližino, so na življenjski poti znamenja za končni cilj. Do sedaj je Sveta Gora živela kot tak kraj. Mnogi so in še poskušajo vseliti sem gor še druge dejavnosti (turizem, trgovino, sredstva množičnega obveščanja, strokovna izpopolnjevanja, ...). Pa bi le morala ostati predvsem božja pot!

»O, Sveta Gora!« S temi besedami smo začeli, pa naj še končamo. Veliko smo poskušali povedati, pa nam je uspelo? Mnogo je gora, ki so lepše, bolj mogočne, bolj znane, toda ali so tako naše, kot je Sveta Gora? Kdorkoli jo je obiskal, jo iskal, jo je našel, postala je njegova. Kot bi mu dala del sebe, da jo nosi s seboj. Za vedno. Kot si otrok vtisne v srce materin glas in ga nosi v sebi skozi vse življenje, tako se nam v srce vtisne Sveta Gora. Naseli se v nas in ostane. Četudi smo stotine kilometrov daleč, je z nami.

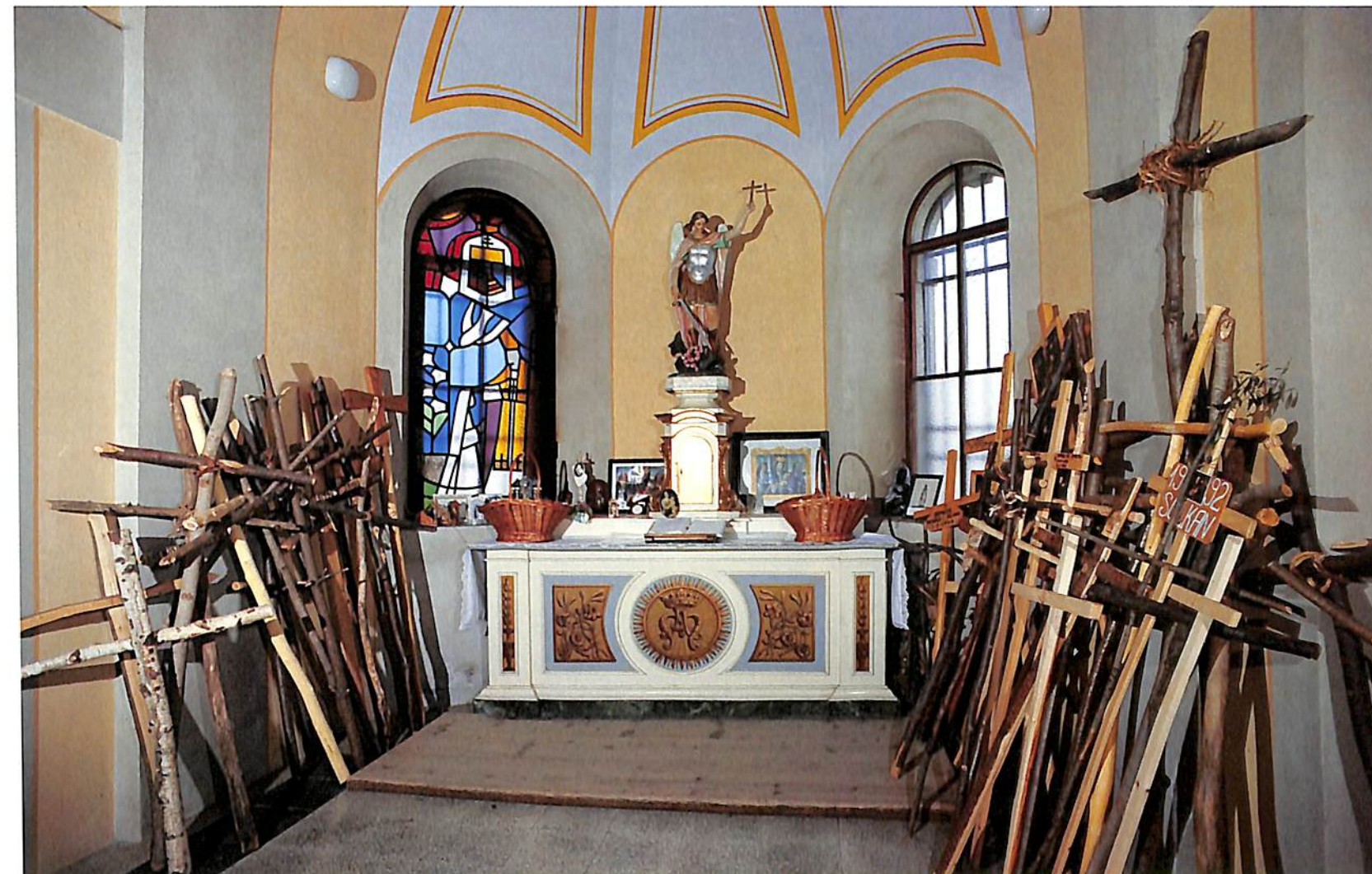
»Kaj te prosim, ljubi moj sin,
kaj boš dal temu kraju v spomin?«
»Dal mu bom prelep spomin,
Roža Marija!

Skala, skala usmiljena
do konca dni bo pričala,
kje z mano si počivala,
Roža Marija!

In ženam, ki pojdejo tod
in se te bodo spomnile,
vse želje se bodo spolnile,
Roža Marija!

Vse želje se jim bodo spolnile
in dal jim bom lahak porod
in blagoslovil bom njih rod,
Roža Marija!«

Marija, ki si na Sveto Goro šla,
v pretežkem času se na nas ozri
in reši nas sužnjih dni.
Roža Marija!

Ko le k Njej pribežijo, uslišala prošnje
jim bo in želje.

— Baročni svetogorski kropilnik iz 17. stoletja. Prav tako danes v cerkvi v Marijinem Celju na Ligu nad Kanalom.

— Kelih Jožeta Plečnika. Na podstavku je vgraviran napis: Ego autem steti in monte sicut prius, anno Mariano 1958 — Plečnik.

— Kropilnik, izdelek Oskarja Kogoja, ki stoji na vhodu v baziliko na Sveti gori.

Mašni plašč (kazula). Izdelale so ga šolske sestre v Radovljici, blagoslovil ga je koprski škof Metod Pirih 15. 8. 1988.

Namenjen je bil praznovanju 450-letnice Svete Gore.

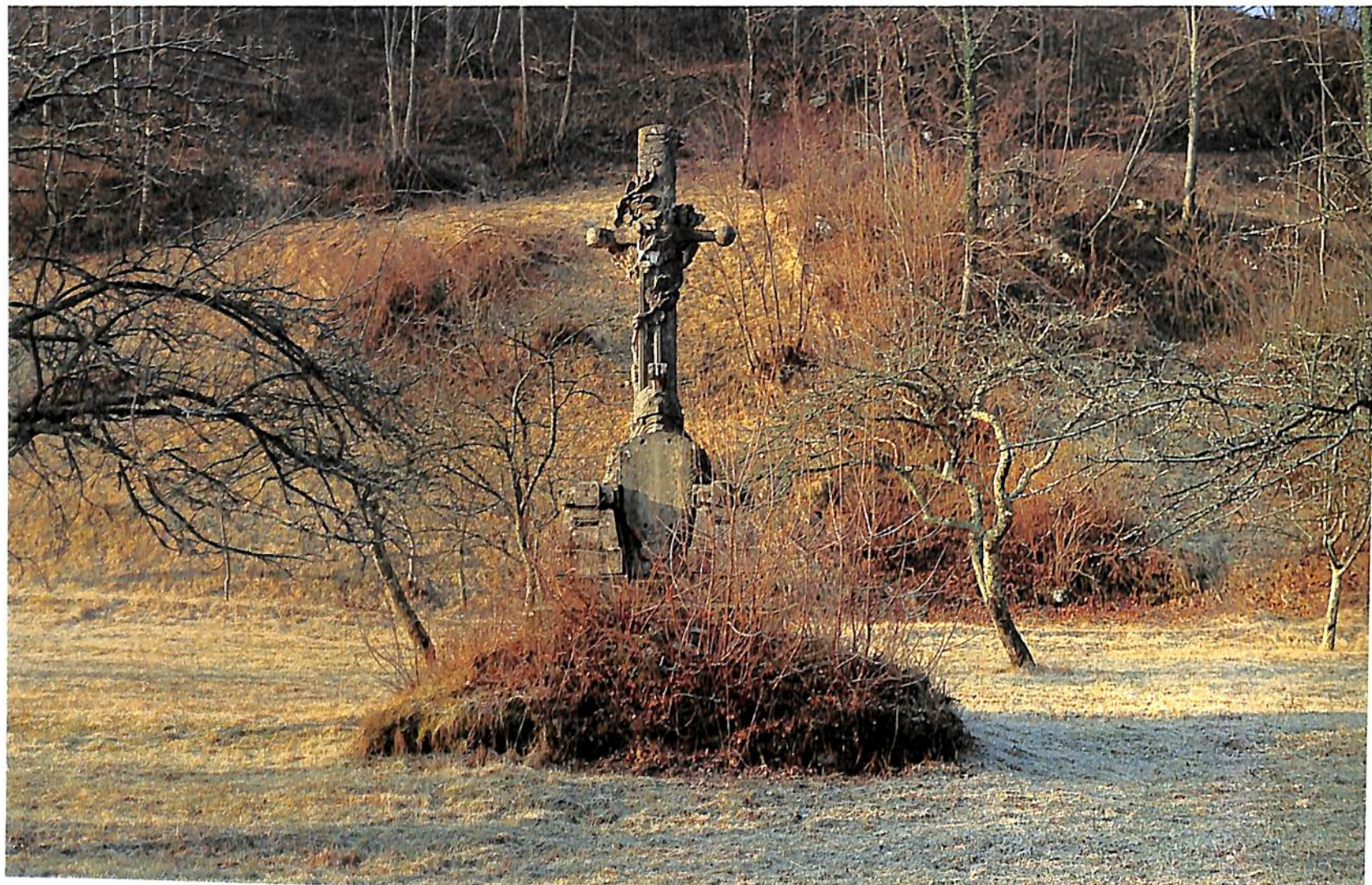
Oltar Srca Jezusovega.
Pripeljali so ga iz skladišča v Caorlah;
darovala ga je italijanska država, ko so
zidali današnjo baziliko.

Pred njim sta zvonova, vlita leta 1922
iz kosov zvonov nekdanje cerkve, ki so
jih našli med ruševinami iz prve sve-
tovne vojne.

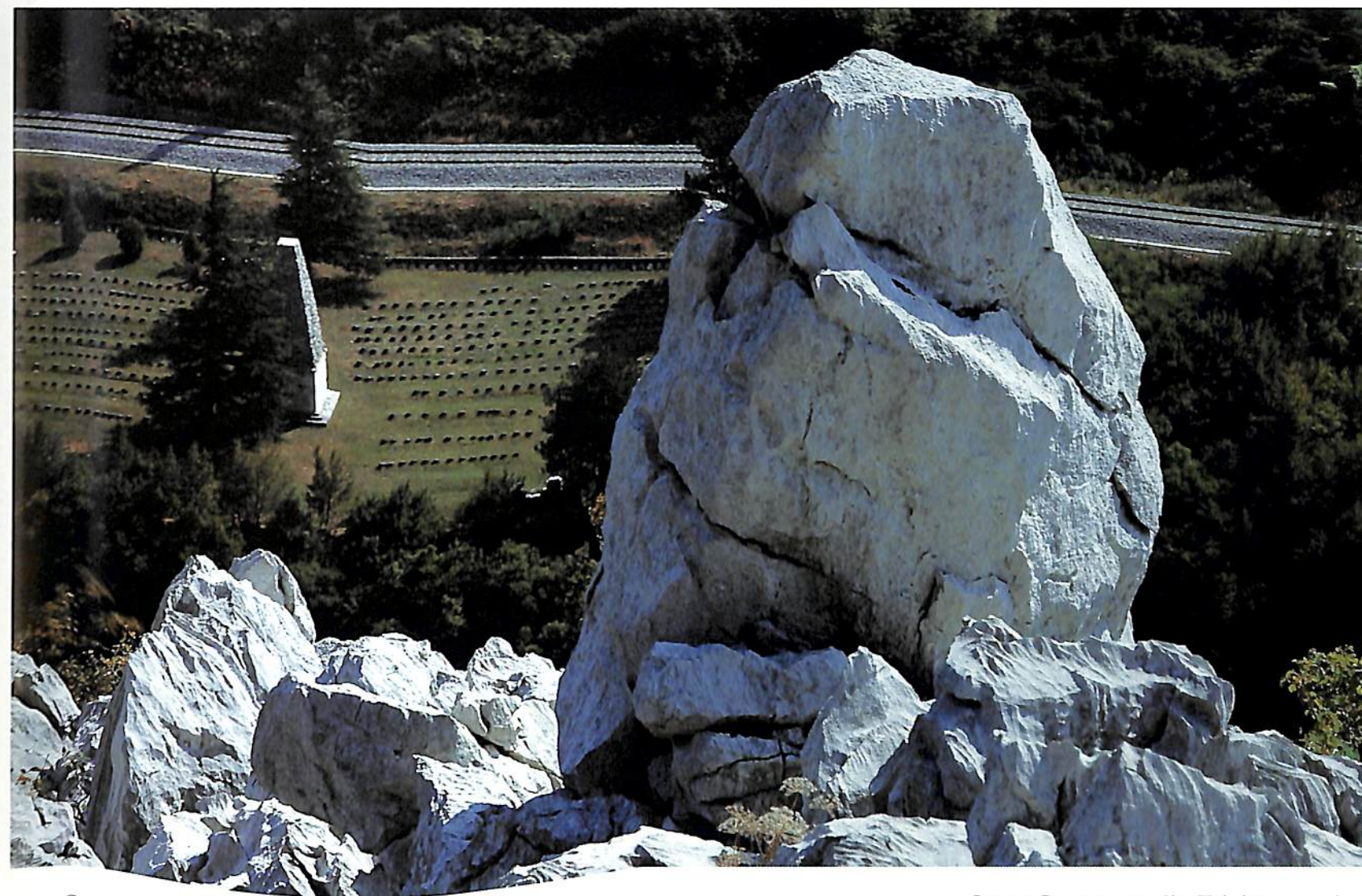

Stranski oltar sv. Antona Padovanske-
ga (1195–1231).

Je s Svete Gore glas zvonov pri-
plaval... (→)

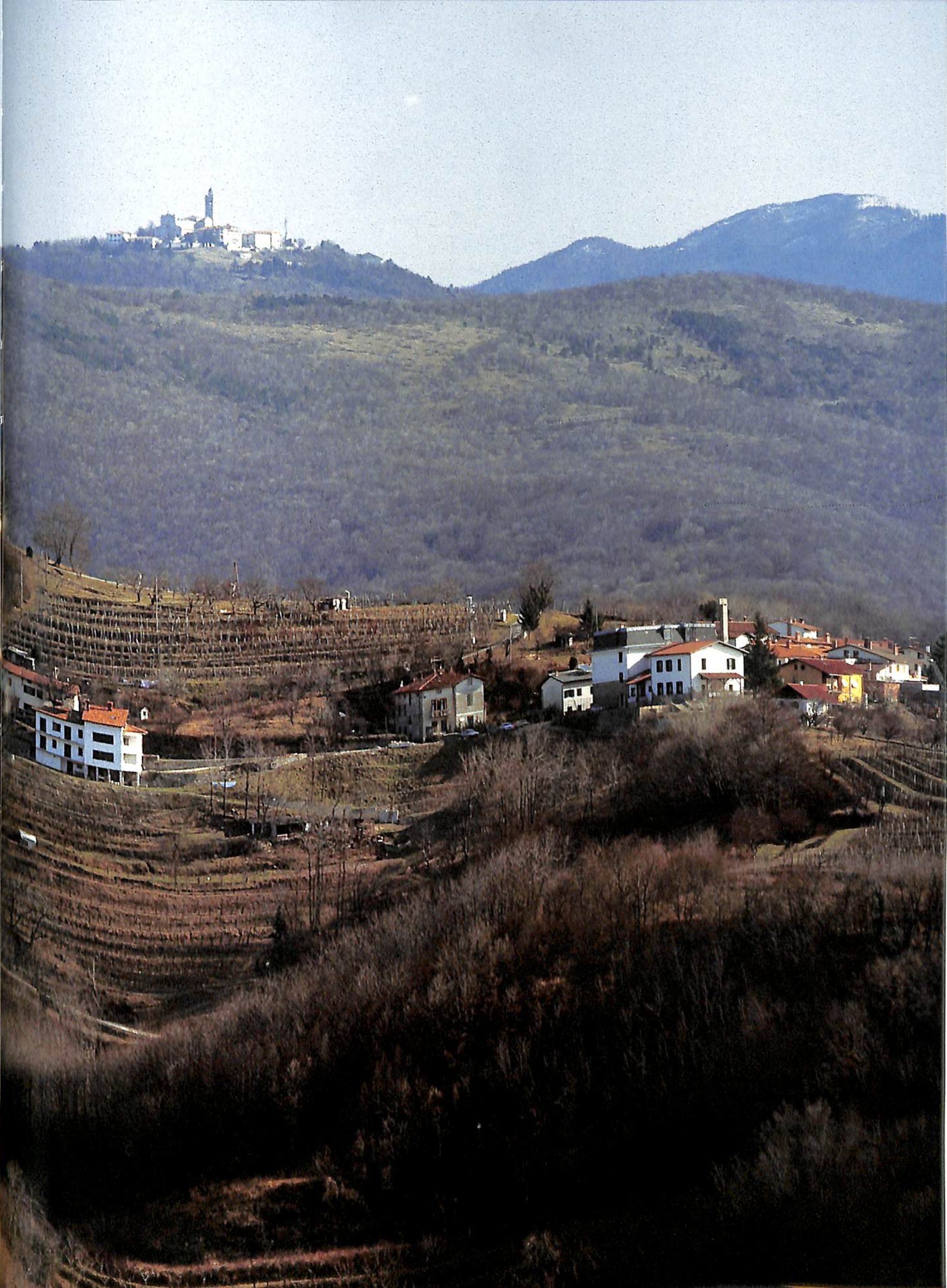

Mrzla, neusmiljena roka jim je iztrgala srce iz prs in ga rezala počasi, košček za koščkom.

... Srce naših src pa je izgorevalo polagoma vso kresno noč, dokler niso mladi žarki še rosnega sonca poljubljali začrnela zidovja samostana in razdejane cerkve... »Mati, Marija!«

Sveta Gora, v ozadju Triglav. (→)

NOVA CERKEV NA SVETI GORI

Ni še dolgo tega, ko se je pisalo o arhitekturi prejšnjega stoletja, prav posebej o tisti iz njegove druge polovice, torej o historizmu ali historicizmu, domala vselej le s prezirom ali vsaj z obžalovanjem. Takšne ocene so zapisane tudi v nekaterih ključnih besedilih prominentnih znanstvenikov. Nekateri so obsojali tako imenovano anacionalno noto takšnih spomenikov, kar je bil dodaten razlog za označeno ocenjevanje. Danes so kritična izhodišča za presojo seveda radikalno drugačna. Minilo je že kar tričetrto stoletja, v Ljubljani nekoliko manj, kar se uveljavlja prepričanje, da ne gre povzemati takšnih sodb. Na ta način rehabilitiramo zgodovinarje prejšnjega stoletja, sodobnike historizma, kakršen je bil denimo Janez Flis, prvi visokošolski predavatelj 19. stoletja v Ljubljani. Prevrednotenje opisanih stališč je prav posebej podpirala takoimenovana postmoderna v arhitekturi, ki je podobno kakor v historizmu, neženirano rabila zgodovinske oblike. Seveda z nekim vidnim razločkom: v času historizma so verjeli, da so bile nekatere stavbarske naloge zgledno uresničene v preteklosti ter jih zato ustvarjalci upravičeno povzemajo, seveda ne suženjsko, marveč kot besednjak. V novejši postmoderni pa se je govorilo zlasti o citiranju zgodovinskega, izposojenke torej pomenijo simbole, ki potrjujejo zgodovinsko kontinuiteto.

Pri nas smo, če se omejim na lastno skušnjo, prěcej po drugi vojni začeli gledati stvari s sprva distanciranim, potem pa z vse bolj pristnim spoštovanjem. Zakaj nobenega pametnega razloga ni videti, da ne bi historične arhitekture presojali z njenimi lastnimi merili, ne pa izključno z ravni modernizma oziroma mednarodne funkcionalistične arhitekture.

Naj te uvodne besede odstranijo predsodke, ki so jih gojili tudi do svetogorske cerkve.

Ko smo že pri njej, se je treba spomniti, da se je misel na novo stavbo očitno rodila še v ognju prve svetovne vojne, ko so tod divjali boji na tako imenovani soški fronti, ki je poglala številne domačine v begunstvo, ki je povzročila velikanške človeške žrtve in napravila neprecenljivo kulturno škodo, saj je uničila ali poškodovala velik del stavbne dediščine. Za kulturno podobo dežele je seveda največja škoda nastala ravno v cerkvenem fondu, v vrsti torej, kjer je zbrane največ najbolj razvite, najbolj kakovostne arhitekture. A to velja tudi za nekatere profane stavbe. Naj tu omenim samo goriški grad, ki so ga po vojni priklicali od mrtvih kot nepogrešljivo pričo goriške preteklosti in identitete poknežene grofije. Podrtih ali poškodovanih je bilo še več drugih fevdalnih postojank, tako na primer dvorec v Podgori pri Gorici iz 18. stoletja, poškodovan je bil grad Kromberk in še več drugih.

Daleč največja škoda pa je doletela cerkveno stavbarstvo. V tem okviru je pomenila največjo izgubo ravno porušena cerkev na Sveti gori, prostorna cerkev treh ladij in odprtega ostrešja, sinteza poznogotskih in novodobnih sestavin mediteranskega značaja. Upravičeno je bilo torej žalovanje za to stavbo. Zato pa je bilo prizadevanje za obnovo tembolj razumljivo, saj ni bilo mogoče dopustiti, da bi znana romarska postojanka izginila z obličja Goriške. Razumljivo je tudi, da so pri novi stavbi upoštevali tudi velikost stare cerkve, saj drugače ne bi bilo mogoče spraviti pod streho številnih romarjev. Lahko pa mirno rečemo, da je nova cerkev za razred bolj razvita kakor stara. Nedvomno je vrh vsega, kar so na novo postavili na nekdanji soški fronti, čeravno ji po velikosti stoje blizu nekatere druge cerkve, kakor je cerkev v Drežnici ali tudi v Bovcu. Čelo vrsto cerkva so tedaj samó obnovili, kar pa so postavili na novo, je bilo narejeno v smeri historizma, ne da bi ponavljali stare cerkve ali tudi samo izbrane stare sloge, marveč so uresničili nove

ideale s tisto organsko mešanico različnih historičnih prvin v novih, izvirnih kombinacijah, kakšnih eno nam kaže ravno tudi cerkev na Sveti gori. Zapisano je, da so si za zgled omislili oglejsko baziliko, kar je seveda prav tako razumljivo, saj gre za osrednjo cerkveno stavbo starega patriarhata. Povzemanje temeljnih lastnosti oglejske bazilike je bilo tedaj najvišja možna zahteva oglejskega vplivnega območja, legitimno dejanje, ki pa ga ne moremo meriti z ozkimi očmi nobenega od treh prizadetih narodov. Navajanje okoliščine, da so tedaj, v Italiji med obema vojnama, kamor je Sveta gora sodila, odpisali spomine na celino ali Avstrijo, je premajhen razlog za ustvarjanje sence nad arhitekturo cerkve. Tudi tiste sestavine cerkve, ki v resnici lahko pokažejo na tedanjo klimo v kulturi, so samo deloma izjemne, saj je bila monumentalna arhitektura tedaj ideal vse Evrope, ne samo nekaterih dežel. Tudi slovenski Plečnik je bil po slovarju historicist ob vseh novotarijah, nekateri drugi prav tako. Najmanj, kar lahko rečemo, je, da je bila izguba stare cerkve boleča, vendar vsaj dobro nadomeščena.

V čem so kakovosti nove svetogorske cerkve, za katero je načrt napravil arhitekt Silvio Baresi, pozidal pa jo je domači solkanski podjetnik?

Nedvomno je spomin na Oglej navzoč najprej v notranjščini s plemenitima arkadnima delilnima stenama z upoštevanjem novejšega oblikovanja, isto velja za odlično izdelan banjasti leseni obok. Tudi na zunaj je podoba nove cerkve blizu oglejski baziliki. Z njo se sklada v splošni prostorski zasnovi križa z tridelno glavno in prečno ladjo, ne povzema pa povsem oglejskega oltarnega sklepa. Nekaj podobnosti je celo v fasadnem pogledu, čeravno so tukaj razločki najbolj očitni. Podobno kakor oglejska je tudi svetogorska fasada pokončno telo brez ločilnih horizontal razen v vrhnjem čelu, toda na Sveti gori imamo opraviti s pravo baročno fasado. Njeni okrepljeni pilastri z bogatima kapiteloma ob srednjem delu in podobno na obeh stranskih zaključkih ter krepko profilirano čelo kažejo napetost in moč baroka, naravnost igrivo pa so na baročen način spete glavna in stranski ladji z lepo speljanima volutama.

Poseben mik svetogorske cerkve je na njeni zunanjščini grobo klesani kamen, torej prava kamnita rustika, tako da vtis moči in plemenitosti kljub igrivemu baročnemu besedišču nekaterih drobnih členov obvelja kot temeljni vsebinski nagovor cerkvene zunanjščine. Na daljavo poleg sklenjene gmote cerkve same posebej učinkuje visoki zvonik, ki so ga postavili v pazduho med ladjo in prezbiterijem. Njegov zaključek je povzet po baročnih zgledih ter se torej odmika od ponovitve oglejskega renesančnega kampanila tako z bogastvom predrtin in prav posebej z vrhnjim sklepom.

Zunanjščina cerkve je oblikovana izredno učinkovito, semkaj pa moramo prišteti še prav tako v kamniti rustiki izdelano teraso s stopniščem pred glavno fasado, na ta način je vtis velike, v glavnem pogledu bogato razgibane in ponosne arhitekture preveden v pravo plemenito trdnjavo. Po gradivu, kolikor ga poznam, je cerkev na Sveti gori daleč najboljša arhitektura dvajsetih in tridesetih let na Primorskem in tudi v širšem okrožju. Je primer podaljšanega historizma, pomembno delo, ter je z zgodovinskim vzorom in živim stikom povezala vse tri narode svojega vplivnega območja.

Cerkev je ohranila tudi nekaj stare baročne opreme, čeravno so glavni kos, véliki oltar, ob koncu 18. stoletja prenesli v cerkev Marijino Celje na Ligu nad Kanalom. Nov je današnji veliki oltar, ki odlično obvladuje prostor, na njem pa je na častnem mestu Marijina milostna podoba.

Zelo vidno dopolnilo nove cerkve so barvna okna, ki so nameščena v nadstropju glavne ladje in drugod. Zamisel zanje je delo beneškega profesorja Corrompaia, izdelalo pa jih je podjetje G. Parisi v Trentu. Okno s podobo sv. Frančiška Asiškega je bilo obnovljeno leta 1948 v zagrebškem podjetju Marinkovič. Iz kompozicij vseh 22 oken je razvidno, da gre za usmeritev, ki je oblikovanju arhitekture vzporedna. Ne gre le za povzemanje tradicij italijanskega, ožje tudi beneškega slikarstva, marveč so barvna okna hkrati tudi otrok svoje dobe, ki je takšno usmeritev podpirala. Ne le v Italiji. Navsezadnje je oblikovanje barvnih oken podobno delu našega Toneta Kralja, zlasti v oblikovnem pogledu, čeravno je seveda vrsta svetogorskih oken barvno bogatejša. Gre za krepke postave svetnikov v razvidnih risanih obrisih, figure se pojavljajo v prečiščenih krajinskih prizoriščih, ki so mogoča na privzdignjenih, dnevni tragičnosti odmaknjenih ravninah. Kompozicije so vselej simetrične, kar posebej velja za prizore z več figurami, naj gre za podobo Oznanenja ali za Marijo Vnebovzeto. Morda je posebno značilen stilni znak časa rahla dvojnost med stiliziranimi postavami z draperijo in nekaterimi plastično modeliranimi obrazi. V célem imamo opraviti torej s nekakšnim podaljškom nazarenskega slikarstva v okolju nove stvarnosti.

Naj sklenem. Svetogorska bazilika je s svojo opremo, zlasti barvnimi okni, pomemben spomenik svojega časa, ki zasluži vso pozornost znanosti, posebej pa seveda nenehno nego in dobro vzdrževanje. Je pa tudi kamnita stavba pozidana, za večnost, ne za minljiv trenutek.

Nace Šumi, profesor na Univerzi v Ljubljani.